

Unga rabulister gör mysfilmer från 50-talet?

Dubbel 8 & Den bästa sommaren:

Ständigt detta 50-tal

AV FREDRIK SAHLIN

Redan när *Min store tjocke far* kom 1992 började det gå inflation i filmer baserade i ett snällt och sagoskimrande 1950-tal. När så Colin Nutley sex år senare gjorde vykortsfilmerna *Under solen* trodde vi att 40-talisterna en gång för alla hade ältat klart sin älsklingsera. Så varför plockade 60-talisterna Daniel Fridell och Ulf Malmros upp den inkastade handduken?

Den bästa sommaren

På catwalken är det 80-talet som är hett men i den svenska filmen – som så ofta har ett lite mer sansat, eller om man så vill, sävligt, förhållande till tiden – är det 70-talet som börjar ta ton. Lukas Moodysson har just släppt en underhållande rapport från ett proggnokollektiv anno 1975 och, lite mer förvånande kanske, Kjell-Åke Andersson (som regisserade just 50-talsnostalgien *Min store tjocke far*) berättar även han i den kommande *Familjehemligheter* om relationer i plåtåskornas och de långa skjortsnibbarnas era. Samtidigt gör alltså två förhållandevis unga regissörer som Daniel Fridell och Ulf Malmros uppväxtskildringar baserade i det emblematiske 50-talet. Det är ingen nyhet att 1950-talet sedan länge betraktats som folkhemmets glansperiod, det var det sista oskyldiga decenniet, definitivt det mest symbolstikka årtiondet, med sin efterkrigsyra, framåtanda, Elvis, Tommy Steele, fotbolls-VM 1958, Ingo med flera. Mer intressant är att det också är det enda decenniet med en slags inbyggd och närmast nedärvd nostalgi – som faktiskt har skänkt det ett liv efter detta. Åtminstone hos dem som föddes strax därefter. Som Fridell och Malmros. Det finns ytliga likheter mellan Malmros *Den bästa sommaren* och Fridells *Dubbel-8* (detta alltså förutom faktumet att de utspelas under samma period, ären kring skiftet mellan 50- och 60-tal). Det är berättelser om unga människor i ett slags utanförskap, spelplatsen är en landsbygd fylld av missunnsamhet och småskurenhet, i sin tur genererad av gamla värderingar och dito könsroller. Den emotionella röda tråden är dock känslan av hembygd och trygghet. Inte minst *Den bästa sommaren* bär tydligt arv från mysfilmernas mysfilm, *Mitt liv som hund*. Men trots dessa och flera likheter skulle huvudpersonerna i den ena filmen inte obemärkt

kunna ta sig över till den andra. Malmros berättar i en jordnära men ändå skruvad form av realism, kryddad med mycket humor, medan Fridell verkar ha arbetat med en aningen mer skrynklad panna. Fridell vill avbilda världen som han tror att den såg ut och har vad det verkar inte tillåtit sig några som helst personliga utsvävningar. I *Dubbel-8* möter vi den tonårige Anders som likt alla andra ungdomar i den lilla byn lever sitt liv hängandes på torget eller inne på biografen (som för övrigt bara verkar visa en film, *Änglar finns dom?* mycket populär tack vare naken-scenerna med Christina Schollin). När byn en dag begåvas med den undersköna tonårskopian av Birgitte Bardot, Sofia, blir Anders till sig i trasorna och gör allt för att få hennes uppmärksamhet och inte minst för att få se henne naken. Han plockar fram sin filmkamera, av just dubbel-8 typ, och startar tillsammans med kompisen Börje ett litet filmprojekt som förhoppningsvis ska få Sofia att nappa. Kring denna trio ser vi det väntade karaktärsstallet med prästen, den elake men innerst inne snälle raggaren, hans böna, den girige handlaren och oroliga föräldrar. Däremot saknas det i sammanhanget annars gjutna inslaget: brukspatron, eller någon annan form av rikt byöverhuvud. Han finns dock med i Malmros film och orsakar där en del av de många vedermodor som filmens egentliga huvudperson, begravningsentreprenören Yngve, dagligen måste genomgå. Knösen Sven, spelad av Brasse Brännström, är dock likt Fridells raggare inte ond av naturen utan har blivit en misantrop av emotionell isolering. De är båda, precis som Vargen i Bamse, i stort behov av en rejäl kram. Och den kommer självklart till slut.

50-talet verkar emellertid inte som sådant skrämman bort publiken, *Den bästa sommaren* låg länge på biotoppen. Och man ska ju som bekant inte skåda given häst i mun: Malmros film var ju till stora delar en mycket underhållande bit 50-tal. Men visst var det ändå lite av en överraskning att han valde just detta årtionde. Förvåningen lägger sig dock en aning när man tittar lite närmare och betänker att Malmros sällan varit riktigt förankrad i verkligheten –

detta oavsett om hans verk har sin tidsmässiga bas i dåtid, nutid eller framtid. Den gemensamma nämnaren i TV-serierna *Rapport till Himlen* och *Silvermannen* och *Den bästa sommaren* har varit en stor och god fantasi. Han rör sig gärna och helst i världar där allt är möjligt, det vill säga i något som väl utan större krystning skulle kunna kallas för en sagans värld. Och på så sätt är 50-talet mer än passande. Större ögon gjordes det därför när det framgick att svensk films "enfant terrible" (om uttrycket fortfarande tilläts på denne 33-årige man) Daniel Fridell skulle lämna droger, skinheads och storstadsdramatik för att berätta om en lantlig idyll från svunna tider. Daniel Fridell har sålunda fått frågan förr och lär få den ställd till sig många gånger fram till premiären i november: Varför denna nya arena?

Fridell säger att steget inte är så långt som man kan tro, att det finns likheter med inte minst hans förra film, *Under ytan*, som handlar om den unga Sandra som går ner sig i narkotikaträsket.

– Det handlar mycket om drivkrafter här också. Om besatthet. I *Under ytan* var kärnan drivkraften att överleva – för Sandras del kanske inte att hon själv skulle överleva men att hennes lillasyster skulle göra det. Här är drivkraften kärlek, att man kan gå så långt som att genomföra en långfilm om man tror att det är det som är nyckeln till en flickas hjärta. Till saken hör, i högsta grad, att manuset bygger på Gunder Anderssons novell "Dubbel-8" som utspelar sig sommaren 1961 och att det var manuset, eller rättare sagt filmens producent som sökte upp Fridell, inte tvärtom. Men viljan att göra en "folkhemsskildring" måste ju ha funnits där. På frågan om 50-talet inte är ett passerat årtionde, menar Fridell att placeringen i tid är av underordnad karaktär. Det är karaktärerna han brinner för, det är dem han vill berätta om.

– Jag har ju inte tagit avstamp i att jag ska göra en nostalgisk film om folkhemmet. Det är ju inte det man ska ha med sig när man går ut från filmen: "ja, det var ju fina, tidstypiska skyltar"... Vidare information i ämnet verkar Fridell inte ha. Att det blev just 50-talet beror helt enkelt enligt honom på att manuset är så utformat. Ulf Malmros är bitvis inne på samma tanke om slumpens skördar men säger samtidigt, lite motsägelsefullt, att han och manuskollegan Lars "Vasa" Johansson snabbt insåg att filmen knappast kunde utspelas i ett annat årtionde. Framförallt inte i nutid. Det var en rent "dramaturgisk grej", menar han. Det handlade om trovärdighet.

– Vi blev faktiskt tillfrågade om vi inte kunde berätta i nutid, det skulle ju bli billigare, men det kändes omöjligt. Det var grundkaraktären Yngve som styrde oss, och han kan knappast existera i nutid. Vi behövde förflytta historien till en isolerad värld, och en annan tid då vuxna fortfarande hade någon slags auktoritet. Idag skulle, enligt Malmros, de inhysta barnen ha rymt långt innan dramat hade kunnat ta sin början. Trots att Malmros säger att det inte finns något bra svar på ursprungsfrågan, så betonar han sagoskimret som finns kring 50-talet, att den var en förutsättning för att man som publik skulle svälja det lätta drag av surrealism som skymtar mellan tallarna. Jo, det har onekligen blivit ett sagans decennium. Sverige var under 50-talet ett land i expansion. Medan stora delar av Europa fortfarande slickade såren efter andra världskriget

hade Sverige en intakt infrastruktur och en fungerande industri. Svensken i gemen började tjäna pengar, skaffade sig statusprylar och amerikaniseringen av Svedala tog fart – inte minst genom den nyfödda, och tack vare Brando, Dean och Presley snabbt växande ungdomskulten. Det skulle väl kunna kallas det första moderna decenniet, eller kanske jordbrukarsveriges sista. Och goda tider, med goddagspiltar som främsta ambassadörer, får gärna ett sagolyster kring sig när man skådar dem i backspegel. Kanske är det också därför som just 50-talet är så kraftigt överrepresenterat i svensk barnfilm. Även sentida sådana som *Lilla Jönsson-ligan*, *Lotta flyttar hemifrån*, *Kalle Blomkvist*. I sagans värld är allting möjligt, ondskan respektive godheten är lättidentifierad och allt får ett lyckligt slut. Men det är i sanningens namn inte bara i Sverige som 50-talet associeras med trygghet och gammaldags moral. Det är inte ovanligt att speciellt amerikanska regissörer, för att plocka enkla humorpoänger på temat tidens gång och normers upplösning, har refererat tillbaka till tiden då familjesammansättningen och könsrollerna var normstadsade av Fred Flinta. Man kan dock skönja en något lägre grad av begeistring och det ges en aning större plats åt den trängsynthet, inte minst i form av rasism. Det senaste och tydligaste exemplet på det är nog *Välkommen till Pleasantville*, där två 90-talsungdomar via en magisk TV får uppleva, och uppliva, ett stelt och hämmat 50-tal. Men det ska erkännas att även Malmros är där och petar på temat i några små sidolinjer som binder samman dåtid och nutid. Framförallt främlingsfientligheten och förakt för de oliktankande, som tydligast manifesteras i Brasse Brännströms Svens behandling av styckets svarta pianist. I marginalen, där lokalpressen till huvudpersonernas fromma rycker in i handlingen, noterar vi också ett frö, och en kommentar, till mediernas nutida regim över vår verklighetsuppfattning. Nej, det är på intet sätt en problemfri operation att i dag försöka sig på att berätta från 50-talet. Risken är överhängande att man som Colin Nutley med *Under solen*, och tyvärr i viss mån även Daniel Fridell, hamnar i ett Skansen-fack där det bara är rekvisitan som ter sig levande. Och nu när nya och yngre regissörer kommer fram lär temat uppväxt på 50-talet definitivt förpassas in i glömskan.

Om tesen stämmer, att det alltid är den regerande filmgenerationens barndom som ges mest utrymme, är det nu 70-talet som ska vridas och vändas på. Lukas Moodysson har som sagt redan gjort det i *Tillsammans* och fler lär följa i hans spår. Sannolikheten är därför hög att 80-talister om kanske tio, femton år kommer att ond göra sig över alla dessa filmer med palestinasjalar, plåtakor, ABBA, polisonger och tillsynes oändliga somrar med idel vackert väder.

Dubbel 8 distribueras av UIP, *Den bästa sommaren* av Sonet.